

Interview: Over Vrouwenrechten en Mensenrechten

Shirin Ebadi (Iran) en Nawal El Sadaawi (Egypte)

Interview afgenomen en bewerkt door Kelly Franceus en Kitty Roggeman

Shirin Ebadi, Iraans juriste en Nobelprijswinnares voor de vrede en Nawal El Sadaawi, Egyptische feministe, psychiater, politiek activiste en schrijfster, waren onlangs te gast in België. Het was een eer beide vrouwen kort te mogen interviewen. Hun streefdoel is gelijke rechten voor vrouwen, respect voor de mensenrechten en meer democratie in hun land. Geen gemakkelijke strijd in moslimlanden, beide vrouwen hebben het moeten bekopen met een gevangenisstraf, verloren hun werk en werden bedreigd. Toch ijveren ze voort. Ebadi kreeg in 2003 de Nobelprijs voor de vrede voor haar strijd vrouwen en kinderen in Iran. Ongenoegen bij de Iraanse regering zorgde ervoor dat haar Centrum voor de Bescherming van de Mensenrechten onlangs gesloten werd. Ebadi klaagt de schending van de mensenrechten aan en geeft minderheden een stem. Ze verdedigt vrouwen, kinderen en religieuze minderheden zoals de aanhangers van het Bahá'í-geloof. Ebadi was in Brussel naar aanleiding van 30 jaar Islamitische Revolutie. Ze doet haar verhaal over 30 jaar revolutie, de mensenrechten in Iran, de kortstondige vrijheidsbeleving onder President Khatami, en de blijvende ongelijkheid tussen mannen en vrouwen.

Aan vrouwenrechtenactiviste El Sadaawi werd onlangs in Gent de Amnesty International Leerstoel aangeboden. Dez leerstoel wordt ingericht door de universiteit van Gent en wil het ruime publiek sensibiliseren over de problematiek van de mensenrechten. El Sadaawi verzet zich o.m. tegen genitale vrouwenverminking en huiselijk geweld tegen vrouwen. Ze is medestichtster van de Arab Association for Human Rights en Arab Women's Solidarity Association, een feministische pressiegroep die actie voert rond thema's als vrouwenbesnijdenis, prostitutie, het islamitisch huwelijk en moslimfundamentalisme. Wereldwijd klaagt zij het patriërchaat en het kapitalisme aan als systemen die de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, tussen rijken en armen, tussen het Westen en de "zogenaamde derde wereld" in stand houden. Haar activisme werd in Egypte bestraft met een fatwa en doodsbbedreigingen. Dat hield deze vrouw niet tegen. Wereldwijd heeft ze een invloed uitgeoefend op het denken van vrouwen. Naast de Amnesty Leerstoel, ontving ze tal van internationale prijzen en eredoctoraten.

Interview met Shirin Ebadi, Iran

Wij willen het vooral hebben over vrouwen en de vrouwenrechten in Iran. Als we het juist begrepen hebben, noemt u zich 'islamitisch feministe'?

Ik ben tegen de concepten zoals 'islamitisch feminisme' en 'islamitische democratie'. Concepten als 'vrouwenrechten', 'mensenrechten', 'feminisme' en 'gelijkheid' hebben een universele betekenis. Moslima's kunnen perfect feministen zijn, ik ben daar een voorbeeld van. De islam laat gelijkheid tussen mannen en vrouwen toe. We moeten een moderne visie hebben op de islam en de mogelijke gelijkheid tussen mannen en vrouwen aantonen. Het concept 'islamitisch feminisme' is niet correct.

Welke eisen van de vrouwenbewegingen in Iran werden reeds gerealiseerd?

De vrouwenbewegingen strijden voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Onze eis is zeer duidelijk: wettelijke gelijkheid, hervorming van de wetten. Vrouwen nemen in Iran vaak

belangrijke posities in, zo zijn de meeste professoren aan de universiteit vrouwelijk. Vrouwen zijn verkiesbaar in het parlement. Pijnlijk genoeg zijn er na de islamitische revolutie (1979) discriminerende wetten ingevoerd. Ik geef hierbij enkele voorbeelden: een man heeft bij een auto-ongeluk recht op dubbel zoveel schadevergoeding als een vrouw. Een getuigenis van een vrouw is de helft minder waard dan die van een man. Een man mag vier echtgenotes hebben. Een vrouw die wil reizen behoeft de schriftelijke toestemming van haar man. Vrouwen zijn tegen deze wetten en strijden voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen.

Veel vrouwen in Iran zijn hoogopgeleid. Hebben ze ook gelijke kansen op werk?

Hooggeschoolde vrouwen hebben niet altijd toegang tot de arbeidsmarkt of goede posities. De werkloosheid onder vrouwen is dan ook hoger dan onder mannen. De mannen bezetten het grootste deel van de arbeidsmarkt. Dit heeft verschillende redenen, ik zal de belangrijkste opsommen. Iran kent een paternalistische cultuur, gebaseerd op de superioriteit van de man. Bij wervingsprocedures verkiest men mannen. Dit rechtvaardigt men met het argument dat de man de broodwinner is. Terwijl dat allesbehalve correct is. Vrouwen zijn evengoed broodwinners die hun verantwoordelijkheid opnemen. Ik vind dat werk geven moet gebeuren op basis van competenties, niet op basis van geslacht.

Kunnen vrouwen in Iran zich niet beroepen op de mensenrechten?

Iran heeft discriminerende wetten. Het is belangrijk om deze te hervormen. De meerderheid van de vrouwen wil mijns inziens in de eerste plaats de familiewetten hervormen aangezien die het meest de belangen van de vrouwen aangaan. De meerderheid van de vrouwen in Iran is getrouwd. In op processen over familiekwetsies is het echter zeldzaam dat een vrouw kan getuigen. Hervorming van de familiewet is momenteel het belangrijkste, ons prioritaire streefdoel. Sommige wetten tegenover vrouwen zijn al veranderd. Bijvoorbeeld in 2004 is de wet rond het hoederecht van kinderen bij een echtscheiding hervormd in het voordeel van de vrouw. (nvdr. Tot voor kort werden de kinderen vanaf een bepaalde leeftijd (met een verschil voor jongens en meisjes) altijd aan de vader en/of de familie van de vader toegewezen. Daar heeft de vrouwenbeweging verandering kunnen in brengen, ook de vrouwen kunnen nu het hoederecht krijgen). We hebben nog een lange weg af te leggen in de strijd voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Maar wij vrouwen zijn overtuigd deze te winnen.

Veel wetgevers, parlementariërs, verdedigen de polygamie...

Ik ben tegen polygamie. In de Iraanse cultuur kunnen we polygamie niet aanvaarden. Ik pleit dan ook voor een hervorming van deze wet, die in contradictie staat met de Iraanse cultuur.

Kunt u al iets meer vertellen over het onderwerp van de lezing die vanavond (nvdr. op 2 maart gaf Shirin Ebadi een MO* lezing in Brussel) plaatsvindt? Het thema is 'Revolutie, repressie en religie in Iran. Wat 30 jaar na de revolutie?'

Vrouwen in Iran voeren campagne en verzamelen handtekeningen om de discriminerende wetten, waarvan eerder sprake, te hervormen. 50 mannen en vrouwen werden vervolgd omdat ze een petitie gestart hadden. Ik ben advocaat van één van de vrouwen, die voor 3 jaren de gevangenis in moet. Haar enige misdaad was, volgens mij, het in vraag stellen van de discriminerende wetten. Wij hopen daar verandering in te kunnen brengen. Ik zal daarvoor de internationale gemeenschap trachten te mobiliseren. Naast eisen inzake de gelijkheid tussen mannen en vrouwen hebben we ook eisen inzake religieuze gelijkberechtiging. In de grondwet is de sji'itische islam dé religie, maar zijn er ook minderheden erkend. Helaas

hebben de niet-erkende groepen geen enkel recht, bijvoorbeeld de aanhangers van het in Iran verboden Bahá'í-geloof. Zo kunnen zij bijvoorbeeld niet naar de universiteit gaan. Enkele maanden geleden werden 7 Bahá'í-leiders gearresteerd. Ikzelf en collega's van mij nemen hun verdediging op ons. We hebben hen zelfs nog niet mogen bezoeken of de documenten inkijken. Een ander voorbeeld van ongelijke rechtspleging: als een moslima een seksuele relatie buiten het huwelijk heeft met een christelijke man, wordt de man veroordeeld tot de dood. De meningsvrijheid is in Iran zeer beperkt. Kritiek op de grondwet is bij wet verboden.

Hoe komt het dat Iran de universele mensenrechten niet erkent?

De wetten van het land vormen het probleem. We moeten dan ook de wetten herzien. Een meisje van tien jaar wordt behandeld als een man van veertig jaar. Minderjarigen worden in Iran gelijk berecht als volwassenen. Iran is een van de weinige landen waar minderjarigen de doodstraf kunnen krijgen.

U wordt meer en meer onder druk gezet. Is er een verband met uw verdediging van bepaalde personen?

Eind december is ons centrum voor de mensenrechten gesloten. Ons centrum heeft 3 doelstellingen: 1) verdediging van minderheden en hun politieke vrijheid, wij hebben 20 advocaten die daar vrijwillig rond werken, 2) verdediging van familieleden van gevangenen, 3) rapporten opstellen (onafhankelijk en objectief, zonder politieke kleur) over de situatie van de mensenrechten in Iran. Hiervoor bestaat interesse vanuit de internationale gemeenschap. VN-secretaris-generaal Ban Ki-Moon baseerde zich in december 2008 bij zijn uitspraak over de mensenrechten in Iran op een rapport van ons centrum. Door het rapport wordt Iran gesanctioneerd inzake het respecteren van de mensenrechten. Hierna werd ons centrum gesloten. De politie had geen officieel mandaat, de actie was illegaal maar toch zijn ze erin geslaagd de deuren te sluiten. Deze actie heeft twee gevolgen: enerzijds zit onze secretaris nog steeds in de gevangenis, anderzijds werden onze documenten en computers in beslag genomen. Maar, we strijden voort!

Interview met Nawal El Sadaawi, Egypte

In uw strijd tegen maatschappelijk onrecht klaagt u al dertig jaar het kapitalisme en het 'patriarchaal klassensysteem' aan. Hoe bent u daartoe gekomen en bent u daarin geëvolueerd?

Al van toen ik kind was, was ik gekant tegen het patriarchaal klassensysteem. Discriminatie tussen meisjes en jongens heb ik vanaf mijn geboorte ervaren, ook al was ik bijvoorbeeld beter op school dan heel wat jongens. Ik heb steeds gerevolteerd tegen het patriarchaat, de mannelijke dominantie die discrimineert tussen jongens en meisjes. Afkomstig uit een arme familie langs vaderszijde, heb ik ook steeds gerevolteerd tegen klassenonderdrukking. Kapitalisme maakt deel uit van het klassensysteem, mijn rebellie is dus steeds dezelfde gebleven.

Uw naam wordt steeds gelinkt aan mensenrechten en vrouwenrechten? Waarom? Zijn vrouwenrechten dan geen mensenrechten?

Omdat mensenrechten gecreëerd werden door het patriarchaal klassensysteem, het patriarchaat heeft zich het concept toegeëigend. Mensenrechten is een concept van het westers kapitalisme. Bijgevolg was het zeer beperkt en impliceerde het geen economische rechten,

vrouwenrechten, sociale of historische rechten. Nu is het concept verbreed en zijn vrouwenrechten mensenrechten en omgekeerd. Vrouwen hebben hiervoor altijd gestreden. Ik onderscheid cultuur niet van politiek. Het is het patriarchaal klassensysteem dat een onderscheid maakt tussen mannen en vrouwen, culturen, nationaliteiten, religies en de politiek. Voor mij is dit allemaal met elkaar verbonden. Zo ben ik ook tegen de opsplitsing in nationale, culturele of religieuze identiteiten. Dat noem ik postmodern bedrog. Men wil ons steeds opdelen volgens identiteit, religie, sekse,... De oude regel 'Verdeel om te heersen' is van toepassing. Elk tijdperk heeft een wapen om mensen te verdelen, vroeger was het racisme, nu is het identiteit. Er bestaan slechts kleine verschillen tussen religies, vooral tussen het katholicisme, jodisme en de islam, maar we hebben de neiging de gelijkenissen te negeren en de verschillen te benadrukken. Door te hameren op identiteit en religie versterkt men dit proces.

Wat denkt u van de 'clash of civilization theory'? Geloof u in de realisatie van een multiculturele maatschappij?

Ik sta zeer kritisch tegenover de idee van een clash tussen culturen, beschavingen, religies. Voor mij is het een kwestie van economische belangen. Zo gaat de oorlog tussen Israël en Palestina bijvoorbeeld over land, grondstoffen en water, niet over religie. Ook de zogenaamde clash tussen de westerse wereld en de moslimwereld gaat over politiek en economie, de verdeling van de rijkdommen. De politieke ideologie en economische belangen wakkeren de angst voor de islam, de andere cultuur, aan. De multiculturele samenleving wordt geconfronteerd met een aantal problemen, bijvoorbeeld als een man weigert dat een mannelijke dokter zijn vrouw behandelt. Of als we spreken over vrouwenbesnijdenis, iets waar ik radicaal tegen gekant ben. Maar dat los je niet op door alleen maar te veroordelen, we moeten de strijd aangaan tegen alle vormen van onrecht, ook die in de westerse wereld.

Maar er zijn toch wel grote verschillen tussen noord en zuid. Hoe verklaart u de ongelijkheid tussen het Westen en wat u noemt de "zogenaamde" derde wereld?

Hiervoor wil ik terug gaan naar de 19e eeuw, toen Europeanen naar Afrika en Azië migreerden om te stelen. 60% van de Afrikanen nu leeft onder de armoedegrens, mensen zijn er arm door kolonisatie en exploitatie. Europeanen kwamen naar Afrika uit hebzucht, nu komen Afrikanen naar Europa uit nood, nood aan eten,... Europeanen houden niet van immigranten, niet omwille van religieuze en culturele redenen, maar omwille van politieke en economische redenen. Men heeft schrik om de eigen baan te verliezen. Ik herhaal, cultuur en religie kunnen niet gescheiden worden van politiek en economie. Immigranten reageren tegen discriminatie door hun identiteit te benadrukken. Dat vrouwen een hoofddoek dragen om de eigen identiteit te bevestigen, heeft volgens mij geen enkele betekenis. Ze zouden beter strijden voor gelijke rechten in alle domeinen i.p.v. een hoofddoek te dragen. Daarom ben ik gekant tegen het dragen van een hoofddoek, net zoals ik tegen naaktheid ben, naaktheid staat immers voor consumentisme. In dit verband wil ik wijzen op een zekere paradox bij sommige meisjes: ze dragen enerzijds een hoofddoek, maar anderzijds lopen ze rond met een blote buik, volgens de westerse mode. Het is onze taak deze meisjes te vertellen dat ze uitgebuit worden. Ik maak graag een vergelijking met Europese vrouwen die make-up dragen. Make-up is hierbij een postmoderne hoofddoek en staat voor achteruitgang van vrouwen. Vrouwen zijn onderdeel van een patriarchaal klassensysteem en ze zijn bijgevolg allemaal slachtoffers, maar ze zijn er zich niet terdege van bewust.

Twintig jaar geleden schreef u dat vrouwen de belangrijkste revolutionaire kracht zijn in de Arabische wereld. Is dat nog steeds zo? In het Westen hebben we juist de indruk dat vrouwenonderdrukking is toegenomen, dat vrouwenrechten in de Arabische wereld allesbehalve verbeterd zijn. Klopt dit, en hoe valt dit te verklaren volgens u? Is er sprake van een achteruitgang en wat doen vrouwen om ertegen te vechten?

Over heel de wereld vormen vrouwen en armen de meest revolutionaire groep. Ze hebben niets te verliezen. Wij vrouwen demonstreren, maar hebben geen macht (in de zin van geld of nucleaire macht). Onze slogan luidt: 'Bevrijd de geest door onderwijs' en 'Leer organiseren want organisatie betekent macht'. Overal bestaat er christelijk en joods feminisme, vrijheidstheologie, spiritualisme. Maar spiritualisme splitst lichaam en geest, waarbij het eerste staat voor de vrouw (de natuur, het emotionele) en het tweede voor God en de man (de gezagsdrager, de rede). De vrouwenbeweging vecht tegen deze splitsing, we ijveren voor de creatie van een nieuwe taal waarbij lichaam en geest verbonden worden. Alle religies onderdrukken vrouwen omdat ze allemaal klassepatriarchale religies zijn. Mocht God een zwarte vrouw zijn, zou er geen religie zijn in de zin zoals we ze nu kennen.

Er bestaat in het Westen heel wat discussie over moslimfeminisme. Wat is uw opinie hieromtrent?

Moslimfeministen willen hun bevrijding realiseren via en in hun religie. We moeten daar kritisch tegenover staan. Het is zoals de zogenaamde vrijheid van de markt. Wat is dat? Niets kan vrijheid genoemd worden onder een patriarchaal systeem, dat is bedrog, misleiding. We moeten de postmoderne taal demystificeren. Men kan in geen enkele religie bevrijd zijn. Omdat elke religie een scheiding ziet tussen lichaam en geest. Ik ben tegen zo'n opsplitsing. Ik ben een arts. Om een goede dokter te zijn, moet ik gezondheid linken aan religie, cultuur, economie. Economische en mentale gezondheid kunnen immers niet los van elkaar gezien worden. Mensen krijgen tuberculose omdat ze arm zijn, hun ziekte genezen betekent meteen iets doen aan de oorzaken van hun armoede. Onze universiteiten leren dat niet. Veel vrouwen worden mentaal ziek door religieuze onderdrukking. We moeten gaan naar een multidisciplinaire benadering van kennis, zoals het feminisme, de vrouwenstudies, dat al vele jaren doet. Onze Arab Association of Human Rights, staat voor een 'historisch socialistisch feminisme'. Historisch omdat het feminisme geen westerse uitvinding is, maar geworteld zit in de geschiedenis van elk land. Socialistisch omdat we gekant zijn tegen klassenonderdrukking, kapitalisme, het feodaal systeem. Iemand die vecht tegen ongelijkheid, is feminist: tegen onrecht in de maatschappij, in de familie, in het gezin.